
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2012 (год. XXI), ISSN 0861-7902

Иво БРАТАНОВ

ЕЗИКЪТ НА ПОВЕСТТА „ПИЯН БАЩА, УБИЕЦ НА ДЕЦАТА СИ“ ОТ ИЛИЯ Р. БЛЪСКОВ

Ivo BRATANOV

THE LANGUAGE OF THE NOVEL „DRUNK FATHER, MURDERER OF HIS CHILDREN“ BY ILIYA R. BLUSKOV

Статията е посветена на езика на повестта «Пиян баща, убиец на децата си», написана от българския възрожденски писател Илия Р. Блъсков и публикувана през 1879–1880 г. Разгледани са по-важните графични, правописни, фонетични, морфологични и синтактични особености на езика на този текст. Посочени са влиянията на народните говори и на българската книжовноезикова традиция върху езика на автора. Направеният преглед показва, че Ил. Р. Блъсков следва езиково-правописния модел на Шуменската книжовна школа и съдейства за утвърждаването на редица фонетични и морфологични норми, присъщи на съвременния български книжовен език.

Ключови думи: история на новобългарския книжовен език; Илия Р. Блъсков; повест; графични, правописни, фонетични, морфологични и синтактични особености; езиково-правописен модел; диалект; книжовна традиция.

The article is a detailed account of the language used in “Drunk Father, Murderer of His Children”, a novel written by the Bulgarian Revival writer Iliya R. Bluskov and published in 1879–1880. The article tackles major graphic, spelling, phonetic, morphological and syntactic traits of the language in this text. Here one can trace the

influence of local vernacular and of Bulgarian literary tradition on the author's language. The analysis shows that Iliya R. Bluskov follows the language-spelling model of the Shumen literary school and that he has contributed to the general acceptance of a number of phonetic and morphological norms which have now been adopted in modern Standard Bulgarian.

Key words: *history of modern Standard Bulgarian; Iliya R. Bluskov; novel; graphic, spelling, phonetic, morphological and syntactic traits; language-spelling model; dialect; literary tradition.*

Илия Р. Блъсков се нарежда сред водещите български възрожденски белегристи. Неговите произведения са популярни през втората половина на XIX в. и оказват определено влияние върху развитието на новобългарския книжовен език. Затова езиковите особености на някои от тях вече са били изследвани¹.

Обект на проучване в предложената статия ще бъде езикът на повестта «Пиянъ баща, убиецъ на дъцата си» (по-нататък – ПБ). Този текст, издаден в 3 части, е най-обемната повест на бележития възрожденски писател – съдържа 49 глави². Ил. Р. Блъсков започва да я пише веднага след завършването на «Злочеста Кръстинка» и работи върху нея в продължение на 7 години.

Целите на настоящото изследване са две: **1.** да се установи кои езикови средства се срещат по-често в текста, тъй като по-честата употреба на определен облик показва тенденция към нормализация; **2.** да се изясни как в повестта се синтезират форми от различен произход – книжовен и диалектен.

1. Графични особености. Проучваната повест е отпечатана с гражданския шрифт, който започва да се използва масово в българското книгопечатане към средата на XIX в. (Русинов 1985: 22) и е утвърден от книжовноезиковите школи, съществуващи у нас през третата четвърт на XIX в. В нея са употребени 33 букви. Тя съдържа 3 букви повече от съвременната българска азбука (і, ѿ, ꙗ), но съставът ѝ е опростен в сравнение с азбуката, която Ил. Блъсков употребява през 60-те години³ – в ПБ не се използват буквите ы, ѳ и ꙗ, срещани в по-старите му текстове (срв. Евгениева 1988: 115 и Вачкова 1995: 87).

2. Правописни особености.

2.1. Употреба на някои букви.

2.1.1. Употреба на буквите *и*, *й* и *і*. Буквата *і* се пише пред буква за гласен звук и пред *й*, напр. *ніе* (I: IV); *похабяваніе* (I: V), *милостивій* (I: III). Тази употреба на буквата *і* следва съответното черковнославянско правописно правило. Отклонение от същото правило обаче е изписването на съществителното име *вино* (I: 24, 27, 45), в което вокалът [и] винаги се означава с буквата *и* (срв. черковнослав. *віно*). Открити са и редки случаи, в които буквата *и* е изписана вместо *і*, напр. *чорбаджия* (I: 55), *глулавий* (I: 70).

В останалите случаи звукът [и] се означава с буквата *и*.

Буквата *й* означава [й], например *милостивій* (I: III). Тя служи и като знак за мекост на предходната съгласна, напр. *зетйова* (I: 86), *зетйове* (I: 87). С буквата *й* се пише и енклитичната местоименна форма за ж.р. ед.ч. (лична или притежателна), вж. напр. *майка й* (I: 86).

2.1.2. Употреба на буквата *ъ*. Буквата *ъ* се употребява без звукова стойност в края на думите след буква за твърда съгласна, напр. *ще кажешъ* (I: VII). Съвсем рядко тя се използва за означаване на вокала [ъ], вж. *Българіо* (I: IV), *съртачимъ* (I: 62), *кръвожднія* (II: 69), *дълга* (II: 87).

2.1.3. Употреба на буквата *ь*. Буквата *ь* се пише в абсолютното краесловие на мястото на старобълг. *ь*, напр. *соль* (II: 65), *день* (II: 28). След *ж* в краесловие се пише *ъ*, напр. *мжжъ* (I: 21, 67; старобълг. *мжжь*). В редки случаи *ь* може да се използва и като знак за мекост, вж. *зетьове* (I: 38).

2.1.4. Употреба на буквата *ѣ*. Ил. Р. Блъсков пише буквата *ѣ* етимологично – на мястото на старобълг. *ѣ*, напр. *раздѣла* (III: 3). В по-редки случаи *ѣ* се употребява неетимологично, вж. напр. *вѣтото* (I: 117), *проклѣтъ* (два пъти на I: 82), *за да не бизѣтъ му* (II: 98), *тѣжко* (I: 103).

2.1.5. Употреба на буквата *ѡ*. Буквата *ѡ* в проучваната по-вест има звукова стойност [ъ]. Тя се пише етимологично (вж. напр. *пѡтищата* на I: VII; *мжжъ* на I: 21, 67) и неетимологично – в думи от домашната лексика (вж. *Българіо* на III: 82; *надѡхаль* на I: VII; *крѡчмитѣ* на I: VIII; *тѡрпишъ* на I: IV; *Лѡжовень* на I: 73; *добѡръ* на I: 73; *такѡвъ* на I: VII), в чужди думи (срв. напр. *сакѡзъ* на I: 27

и тур. *sakız, yazıklar olсun* на I: 73 и тур. *yazıklar olsun*), в междуметия и звукоподражателни думи (вж. *ж хж* на I: 85, *Жхъ* на III: 19, *мжнь-мжнь-мжнь* на II: 100, *Сжжжжть!* на I: 122, *фжжжжрь-фжжжжрь* на III: 23).

2. 2. Други по-важни правописни особености.

2.2.1. Правопис на буквите ю и я след ж, ч и ш. След буквите *ж, ч и ш* Ил. Блъсков пише *ю и я*, вж. *жюли* (I: 74), *чюждитъ* (I: 18), *Пенчю* (I: 22, 25), *чю* (I: 49), *Шюменъ* (I: 32, 49), *шюшинатъ* (III: 89), *слушя* (I: 37), *усиромашялъ* (I: 45), *лешятъ* (I: 75). Тази особеност е характерна за езиковия модел на Шуменската школа (вж. Вачкова 2005: 23). Тя има опора както в местния говор, за който са характерни палатални съгласни *ж, ч и ш*, така и в практиката на Пловдивската школа (срв. Иванова 2010: 278). Отклоненията от правилото са редки, вж. *здържжа* (III: 43), *вждържаніе* (III: 49), *жалба* (III: 28), *чувамъ* (I: 30, 46), *Пенча* (II: 45), *Иванча* (II: 45), *Шуменъ* (II: 38), *Шумненски* (I: 61), *Шумненецъ* (II: 8).

2.2.2. Правопис на представките въз-, из-, раз-. Представките *въз-, из- и раз-* се пишат фонетично, напр. *въсприемате* (II: 67–68), *испитатъ* (I: 46), *расположилъ са* (I: 84–85), *да са порасходи* (I: 22), *вждържаніе* (III: 49), *раздъла* (III: 3). Пред буквата *с* правописът им е морфологичен, вж. *разсипници* (I: 112).

2.2.3. Правопис на началните групи вс- и въз-. Началните групи *вс-* и *въз-* се пишат фонетично, напр. *сичко* (I: 32), *сичкото* (I: 24), *сички* (I: 17), *Сички* (I: V), *съвки* (I: 33), *да земе* (I: 19, 88), *ще земе* (I: 66), *зе* (I: III).

2.2.4. Правопис на съгласни, които не се чуват. Съгласни в краесловие и в средисловие (между други съгласни), които при изговор не се чуват, се пишат според морфологичния принцип, вж. *пропастъ* (II: 6), *въстникъ* (два пъти на III: 64), *сжвъстно* (III: 20), *безсжвъстни* (III: 13).

2.2.5. Правописно правило относно асимилацията на съгласните. Асимилационните явления, свързани със съгласните, в повечето случаи не се отразяват графично, вж. напр. *тежко* (I: 19), *тъжко* (I: 103), *мжжжа* (II: 81), *вчесана* (I: 19), *сладки* (I: 123; II: 48), *сборъ* (III: 9; четири пъти на II: 20), *сбрале* (II: 43). Редовно се отбелязва озвучаването на съгласната [т] в съществителното име *сватба*, вж. *свадба* (I: 44; шест пъти на I: 44).

2.2.6. Правопис на частицата *пък* и на предлога *към*. Вокалът [ъ] в частицата *пък* и в предлога *към* се означава с буквата *ж*, вж. *пжкъ* (I: 17, 18, 26, 46, 58; II: 18), *кжмъ* (I: VI). В съвсем редки случаи, които навярно се дължат на печатни грешки, той се означава с буквата *а*, вж. *пакъ* (I: 37, но вж. и *Пжкъ* на същата страница) и *камъ* (I: 41; II: 47).

2.2.7. Правопис на съюза *но*. Съюзът *но* по-често се пише *но*, а в редки случаи се пише *нъ*. Така например на първите 43 страници на I ч. изписването *нъ* се среща веднъж (I: 18), а изписването *но* – 6 пъти (I: VII, 20, 25, 43, два пъти на с. 21).

2.2.8. Правопис на двойни съгласни. Двойните съгласни, срещани в някои чужди думи, в повечето случаи се отбелязват, вж. *сжбота* (I: 117), *сжботенъ* (I: 121), *Бессарабско* (II: 13), *Русситъ* (II: 15). Понякога, под влияние на действителния изговор, това правило се нарушава, вж. например *сжбота* (II: 100), *Сжботата* (I: 118).

2.2.9. Правописно правило относно на падежните форми. В ПБ не се разграничават форми за именителен и за косвен падеж при думите от ж.р. ед.ч., които завършват на гласна. Ил. Р. Блъсков също така не разграничава и специални падежни форми при думите от мъжки и женски род в мн.ч., напр. *такава жена цъйна има ли?* (I: 88), *употрѣбваме го за похабяваніе на душата и на тѣлото си, за вредата си, за осиромашаваніето си!* (I: V), *Читателю, ти си ималъ, или можешъ и сега да имашъ, гиздава пѣрва рожба* (I: V), *на тая ще са присмѣй* (I: 26), *дрѣнкаше краденитѣ бешилицы* (I: 25), *и ги лепи по челата на чернитѣ кѣочеци* (I: 27).

2.2.10. Правопис на членовете. Членовете *тъ* (за м.р. ед.ч. им.пад.), *а* и *я* (за м.р. ед.ч. косвен падеж), *о* (за м.р. ед.ч.), *та* (за ж.р. ед.ч.), *то* (за ср.р. ед.ч.), *тѣ* (за м.р. и ж.р. мн.ч.) и *та* (за ср.р. мн.ч.) се пишат слято, вж. *кумътъ* (I: 74), *коньтъ* (I: 74, 75), *ще си извади гнѣва* (I: 17), *да рече на мѣжа си* (I: 45), *оплакватъ приживѣъ, и себе си, и дѣцата си, проклинащецъ деня и часа* (I: IV – V), *сина* (I: 78), *мѣртвеца* (I: 83), *кумо* (I: 66) *солъта* (II: 25), *желѣзото* (II: 25), *кольното* (I: 76), *ранитѣ* (I: 76), *дѣцата* (I: тит. с.). В разглеждания текст са налице две важни особености, свързани с правописа на членовете: **1.** изписването на *ъ* и *ь* се запазва (вж. примерите по-горе); **2.** открити са и редица примери, в които формите за именителен и косвен

падеж на думи от м.р. ед.ч. не са разграничени чрез изписване на члена *тъ* или *а*.

2.2.11. Правопис на компонента *то*, с който се образуват относителни местоимения и наречия. Компонентът *то*, с който са образувани относителните местоимения и наречия, се пише слято, вж. *който* (I: III), *когото* (I: III; II: 101), *което* (два пъти на I: V), *каквото* (I: 41), *щото* (II: 65), *кадѣто* (I: 41, 57).

2.2.12. Правопис на аористно-имперфектните окончания. Аористно-имперфектното окончание за 1 л. мн.ч. се пише *-хме*, напр. *прекарахме* (I: 36), *извадихме* (I: 37). Окончанието за 3 л. мн.ч. е *-ха*, вж. *Повикваха* (I: 17).

2.2.13. Правопис на отрицателната частица *не*. Отрицателната частица *не* се пише разделно от спрегнатите глаголни форми, вж. *не бива* (I: 48), *не слушамъ* (I: 31, 32), *не питамъ* (I: 31), *не казваше* (II: 99).

2.2.14. Правопис на звателната форма на съществителните имена, завършващи на *-ия*. В звателните форми на съществителните имена от ж.р., завършващи на *-ия*, не се пише буквата *й* (примери вж. тук, т. 4.7.).

2.2.15. Графична дума. В ПБ са открити малобройни случаи, в които клитиките се пишат слято с думата, с която се изговарят. Така се появяват графични думи. В проучваната повест има само двусловни графични думи. Те най-често са образувани от глагол и частица (вж. *Грижали* на I: 74, *чули* на I: 90, *избрали го* на II: 44, *неможе* на I: 106, *Ниша може* на I: 121) или от глагол и кратка падежна форма на лично местоимение (вж. *настѣпахта* на III: 39). Други модели на графична дума представляват голяма рядкост, напр. *кадѣ* (II: 88), *за да не бизѣтъ му да усѣти* (II: 98).

2.3. Изводи. ПБ се отличава от предишни текстове на писателя по отношение на правописа си: **1.** буквата *ж* се пише и неетимологично; **2.** изоставено е правилото за разграничаване на падежни форми за прав и за косвен падеж на съществителните имена; **3.** членовете и компонента *-то* при относителните местоимения и наречия са изписани слято, а не полуслято.

3. Фонетични особености.

3.1. Застъпник на старобългарският ъ. Застъпникът на старобългарския силен голям ер най-често е [ъ], например *вжнъ* (I: 107), *сжнъ* (I: 115; III: 36).

3.2. Застъпник на старобългар. ѝ. Застъпникът на старобългар. ѝ е [и], вж. *четири* (I: 104), *синь* (I: 49). Л. Милетич свидетелства, че в шуменския говор са запазени „следи от старобългарския вокал ѝ” (Милетич 1989: 51), но в ПБ тази фонетична особеност не е отразена чрез графиката.

3.3. Застъпници на старобългар. ъ. Старобългарският силен малък ер има два застъпника – [е] (вж. *тестъ* на II: 54) и [ъ] (вж. например *тѣмнината* на III: 26).

3.4. Застъпник на старобългар. ѣ. В проучвания текст старобългарската ятова гласна има застъпници [’а] и [е] – положение, което е характерно за мизийските говори. В отделни случаи то е и графично отразено – чрез изписване на буквите *я* или *е* вместо очакваната *ѣ*, вж. *дядо* (I: 66), *дялъ* (II: 96). След [ц] застъпникът на *ѣ* е [а], вж. *цалуна* (III: 84) и *цалуватъ* (I: 67), което се дължи на влиянието на западнобългарските говори.

Ятовият преглас в ПБ показва следните особености: **1.** Якави форми за имперфект, вж. *знаяхъ* (II: 56), *пѣяхъ* (II: 83), *живѣяхъ* (III: 30), *мисляше* (II: 45, 50). **2.** Екав изговор в отделни думи, вж. *по-големо* (II: 58). Екавите форми са голяма рядкост и може би се дължат на печатни грешки.

3.5. Застъпник на старобългар. ѡ. Старобългарската малка носовка има застъпник [е], например *тежко* (I: 19), *чедо* (I: 32), *петь* (I: 94; II: 72), *десеть* (II: 72). Във фонетични черковнославянизми застъпникът е [ја] или [’а], вж. *язикя* (I: 117), *ся рече* (I: 22), *десять* (I: 94).

3.6. Застъпник на старобългар. ѣ. Старобългарската голяма носовка има застъпник [ъ], вж. *пѣтъ* (I: 116). Открити са и редки случаи, в които застъпникът е [а], например *кадѣ* (III: 40; вж. обаче и *кѣдѣ* на III: 37, 48).

3.7. Резултати от среднобългарското смесване на носовките. Като резултат от среднобългарското смесване на носовите гласни в повестта се използват местоименните форми *ма*, *та*, *са*, вж. *ма* (I: 21), *та обожаватъ* (I: IV), *са залови* (I: III), *са не отдѣля* (I: VI). Резултат от смесването на *ѣ* и *ѡ* е появата на [ъ] в прилагателното име *крѣвожднѣя* (II: 69).

3.8. Преглас на етимологично я. В ПБ сравнително последователно е отразен източнобългарският преглас на етимологично я, вж. *наѣдѣше са* (I: 33), *ѣденіе* (I: VI), *еденіе* (II: 19), *ѣсній* (II: 39), *есній* (II: 51), *полени* (III: 58).

3.9. Преглас на а. В проучвания текст са открити примери, в които гласната [а] се преглася в [е] след [ж], [ч] и [ш], вж. *желбитъ* (II: 81), *нажели* (III: 28), *рошева* (I: 19), *лошево* (I: 30), *лошевата* (II: 39), *овчери* (I: 36; срв. и *овчари* на I: 37).

3.10. Преглас на о. Гласната [о] се преглася в [е] след [ц] и [ш], вж. *джеба* (I: 112, 122), *лоше* (II: 3), *по-лоше* (III: 5).

3.11. Редуване [ър, ъл] ~ [ръ, лъ]. Вокалът [ъ] е разноместен в групите *ър/ръ* и *ъл/лъ*, вж. *кръвъ* (II: 19; III: 25) и *кърви* (I: 126; III: 36), *држжтъ* (четири пъти на III: 88) и *Држжте* (III: 52), *първо* (I: VIII), *млчи* (два пъти на II: 63) и *млжкваше* (II: 64), *да млжкнатъ* (I: 25).

3.12. Палаталност на съгласни. Палаталността на консонантите, характерна за източните говори (срв. Вачкова 1979: 176), се проявява в следните форми: **1.** при членуване на думи, завършващи в старобългарския език на -ъ, вж. *деня* (I: IV); **2.** при членуване на съществителни имена, чиято нечленувана форма вероятно е завършвала на палатална съгласна, вж. *пазаря* (I: 116; II: 14), *язика* (I: 117); **3.** при членуване на думи от чужд произход, напр. *вареля* (I: 79; вж. новогрц. βαρέλι), *лихеня* (I: 96; вж. тур. leğen от новогрц. λεγένη), *шикеря* (I: 114; вж. тур. şeker), *катраня* (II: 25; вж. тур. katran от араб.), *рахатя* (I: 20; вж. тур. rahat от араб.)⁴; **4.** във форми на прилагателни имена, вж. *последнийото* (I: 20), *сетня* (I: 77), *долня* (I: 104).

3.13. Палаталност на съгласни в глаголни окончания. Съгласните пред глаголните окончания за 1 л. ед.ч. и за 3 л. мн.ч. сег.вр. на глаголите от II спрежение са меки, вж. *моля* (II: 91), *развредя* (III: 71), *готвятъ* (I: 50). Като изключения се срещат и твърди съгласни, напр. *треператъ* (I: 107).

3.14. Тъмни глаголни окончания. Глаголните окончания за 1 л. ед.ч. и за 3 л. ед.ч. сег.вр. на глаголите от I и II спрежение са тъмни, напр. *гризж* (I: 120), *умрж* (I: 121), *ръкжтъ* (I: 88), *спржтъ* (I: 75), *гризжтъ* (I: 114). Ако окончанието се намира след мека съгласна,

тази особеност не се отразява правописно, вж. *развредя* (III: 71), *висятъ* (I: 66), *ръдятъ* (I: 122).

3.15. Елизия. В ПБ има около 30 случая на елизия. Изпадат гласни от средисловието и краесловието, например *полвината* (I: 19, 49; но вж. *половината* на I: 113), *знашь* (I: 48; срв. *знаешъ* на II: 91), *катъ* (I: 37). Открити са и форми с изпадане на съгласни, напр. *милось* (I: 44), *несвъсъ* (III: 16). Често изпада [й] в средисловие, например *хади* (I: 21, 24; но вж. *хайди* на I: 25), *доде* (I: VI). Съгласната [х] се пази, вж. *хичъ* (II: 43), *муха* (II: 42, 50).

3.16. Редукция. Ил. Р. Блъсков се стареа да не отразява редукцията на широките неударени гласни, но в ПБ има редица примери, които подсказват наличието на редукция. Ето примери за редукция съответно на [е] и [о]: *Непичелено* (I: 38), *мясту* (I: 21), *уженя* (I: 31), *Вжлуку* (I: 17, 18, 24, 30; срв. *Вжлко* на I: 20, 31). Понякога дори на една и съща страница се срещат колебания при отразяването на редукцията, вж. *Тодуръ* и *Тодоръ* (I: 73), *зилено* и *позеленяль* (I: 117; срв. *позеленя* на III: 25).

3.17. Епентеза. Открити са следните случаи на епентеза: **1.** На съгласната *н* в същ. име *загинваніето* (III: 87) и в думи, производни от топонима *Шумен* (вж. *Шюмненското* на I: 51; *Шумненски* на I: 61; *Шумненецъ* на II: 8). **2.** На гласната [а], вж. *оганъ* (III: 5; вж. и *оганя* на III: 36), *остаръ* (II: 99). **3.** На гласната [ъ], вж. *мисжль* (III: 36), *вътъръ* (III: 39). **4.** На гласната [е], вж. *напръвъ* (III: 36).

3.18. Консонантизация. Консонантизация [и] > [й] е засвидетелствана в следните форми: **1.** в окончанието *-ий* < *-ии*, вж. *чорбаджій* (I: 17, 18), *гюрултій* (I: 50), *поразіій* (II: 9). Открити са обаче и форми без консонантизация (вж. напр. *чорбаджіи* на II: 9, *слободіи* на II: 13, *компаніи* на II: 71), които свидетелстват за колебание на изговора. **2.** Във формите за мн.ч. *крайщата* (II: 32) и *мойте* (II: 96). **3.** Презентните форми на глаголите от I спр., които завършват на *-ия* и *-ея*, и именителните форми на местоименията *ние* и *вие* често се употребяват без консонантизация, вж. *да са поуміе* (I: 19), *да съвешъ* (I: 19; но и *ще са присмъй* на I: 26), *ніе* (I: 38; срв. и *ній* на I: 116), *вие* (I: 23, 36, 40, 43).

3.19. Асимилация. Както бе посочено по-горе (вж. тук, т. 2.2.5.), асимилацията по признака *звучност* – *беззвучност* обикновено не

се отбелязва чрез средствата на графиката. Тя обаче е присъща на езика на ПБ. Това се доказва от облици като *тешка* (I: 36, 37, 49), *слатка* (II: 29), *вишь* (I: 31) и *ушь* (I: 33). Понякога подобни непоследователности на изписването се откриват на една и съща страница, напр. *мѣшка* и *мѣжка* (I: 91).

Озвучаване на началната съгласна [с] има в глагола *здѣржа* (III: 43).

3.20. Дисимиляция. В ПБ са открити следните дисимиляционни явления, допуснати под диалектно влияние: **1.** *жд* > *зд*, вж. *чюзди* (I: 42); **2.** *пт* > *фт*, вж. *ф т и ч к а* (I: 69); **3.** *св* > *сл*, вж. *слободен* (I: 23; II: 48, 49, 67), *слободно* (II: 102; III: 27), *слободии* (II: 13); **4.** *мн* > *вн*, вж. *повните* (III: 53). Ил. Р. Блъсков обаче се старее да избягва дисимиляцията. Единствено дисимиляциите *жд* > *зд* и *св* > *сл* се срещат по-често в проучвания текст. Понякога в непосредствена близост са засвидетелствани форми със и без дисимиляция, напр. *чюзжди дрѣхи пере*, *чюздо платно тѣче* (I: 88), *упринчи* и *испримчи* (II: 69), *тулумба* и *тулунби* (I: 125; тур. *tulumba*).

3.21. Метатеза. Случаите на метатеза в ПБ са съвсем редки, вж. напр. *старна* (I: 99), но и *страна* (I: 108, 109; II: 21; два пъти на I: 106). Очевидно е, че писателят се старее да избягва метатезата.

3.22. Лабиализация. В ПБ са открити общо три думи, в които е налице лабиализация: *ичюмикъ* (I: 75; вж. и *Ичюмицитѣ* на II: 20), *чюрюпка* (I: 101) и *чюшмата* (III: 48; два пъти на III: 47).

3.23. Хиперкоректност. Интересен пример на хиперкоректност е открит в съществителното име *тевтеритѣ* (III: 13) < тур. *defter* от новогрц. *διφθέρα*.

3.24. Фонетични диалектизми. В проучвания текст са открити и известен брой фонетични диалектизми, допуснати под влияние на шуменския говор. **1.** Употребява се обликът *дошилѣ* (I: 42, 43, 118). **2.** Използва се обликът *желтици* (I: 34, 46; II: 80; срв. Вачкова 2005: 88), а *жѣлтици* (II: 80) се среща съвсем рядко. **3.** Отражена е характерната за *о*-диалекта замяна на съгласната [ч] с [ц] (срв. Милетич 1989: 66 и Иванова-Мирчева 1955: 232) в следните форми: *заприлицала* (I: 19), *по-прилицалѣ* (I: 31), *позаприлицяхме* (I: 57) *расхленцаха са* (I: 124), *накацилѣ* (I: 116). **4.** Формата на глагола *мога* за 1 л. ед.ч. сег.вр. е *можа* (III: 9), а за 3 л. мн.ч. сег.вр. е

можатъ (II: 58; вж. и *неможатъ* на I: 116; *не можатъ* на II: 19). Те са образувани по аналогия на останалите сегашни форми на глагола *мога*. **5.** В крайната сричка на думи като *момък*, *добитък*, *петък*, *какъв*, *такъв* и др. под. гласната обикновено е [ъ], вж. *момъкъ* (I: 42), *добитъкъ* (II: 90; III: 43), *сладъкъ* (III: 12, 60), *малъкъ* (II: 40), *какъвъ* (два пъти на II: 39), *такъвъ* (II: 41; два пъти на II: 48). Срещат се и форми, които са диалектни от гледна точка на съвременния български книжовен език (СБКЕ), вж. *добитака* (I: VII), *добитаци* (I: VI), *петака* (I: 50), *камака* (III: 43), *тежка* (I: 106; III: 34), *восака* (III: 49), *момака* (I: 107), *свѣршокъ* (I: 118), *добитока* (II: 27). **6.** Употребяват се фонетичните диалектизми *зжмя* (II: 47), *дюгенитъ* (I: 17), *лесича* (I: 116), *лесичи* (I: 39), *тѣжи* (I: 24, 41), *онѣзъ* (I: 21), *когито* (I: 110), *тогива* (I: VI), *дору* (I: 107). Понякога фонетични диалектизми са използвани за характеристика на литературни герои. Например в речта на необразовани герои се употребяват облиците *чилъкъ* (I: 20, 21) и *чилъчець* (I: 95), а в авторова реч – *човѣкъ* (I: 32, 33, 95, 108).

3.25. Предаване на вокала [ц] в чужди думи. Гласната [ц], която се среща в турски думи и в думи, преминали чрез турското езиково посредничество, обикновено се предава чрез съчетанието *йо*, в което *й* означава мекост на предходната съгласна, вж. *кйочека* (I: 26; тур. кџек), *кйочеци* (I: 27), *гйолове* (II: 28; тур. gıcl), *кйоше* (III: 80; тур. köşe).

3.26. Изводи. Фонетиката на проучвания текст има ясно изразена източнобългарска диалектна основа. Диалектното влияние върху езика на ПБ е силно. Това се доказва от някои особености на ятовия преглас; от прегласа на етимологично *я*; от възприемането на известни фонетични диалектизми. Но влиянието на диалекта не бива да се надценява – писателят много по-често употребява облици, които по-късно са утвърдени като книжовни. По този начин ПБ спомага за изграждането на редица норми, наложени в СБКЕ под влияние на източнобългарските говори, например по отношение на ятовия преглас; на застъпниците на старобълг. ж и ѡ; на изговора на групите *ър/ръ* и *ъл/лъ*; на тъмните глаголни окончания за 1 л. ед.ч. сег.вр. и др.под.

4. Морфологични особености.

4.1. Особености на рода на съществителните имена. Съществителните имена *вечер* и *кал* се употребяват като думи от мъжки род, вж. *единъ вечеръ* (I: 121; III: 69), *тоя вечеръ* (III: 80), *такъжъ единъ калъ* (II: 78). Тази особеност е широко разпространена във възрожденската книжнина.

4.2. Образуване на мн.ч. на съществителните имена. Образуването на формите за мн.ч. на съществителните имена показва следните разлики в сравнение с положението в СБКЕ: **1.** Формата за мн.ч. на съществителното име *мъж* е *мъже* (I: 25). Диалектната форма *мъжи*, употребявана в по-старите текстове на писателя, в ПБ не се използва. **2.** Покрай окончанието *-ове*, с което се образуват формите за мн.ч. на повечето едносрични съществителни имена от м.р., рядко се употребява и диалектното окончание *-ови* (вж. *сватове* на I: 51 и *сватови* на I: 42; *зетйове* на I: 87, два пъти на I: 120 и *зетйови* на I: 45). **3.** Съществителното име *ум* има множествена форма *умища* (II: 5). **4.** Многосричните съществителни имена от м.р. по правило образуват формите за мн.ч. с окончанието *-и* (вж. напр. *овчари* на I: 37; *миндери* на I: 66), но покрай него се явява и окончанието *-е*, вж. *другаре* (I: 22, 24), *елмазе* (I: 46), *армагане* (I: 67), *зюмбюле* (I: 118). Открити са примери, в които множествени форми, образувани с *-и* или с *-е*, се намират в непосредствена близост, вж. *цигане-цигулари*, *тѣпанари* (I: 49), *жетваре* и *Жетваритѣ* (II: 20), *нѣколко добри другари* и *такива другаре* (III: 11). **5.** Формите за мн.ч. на същ. имена *къща* и *нива* са съответно *кѣщя* (два пъти на III: 41) и *нивя* (II: 22). **6.** Съществителното име *човек* има множествена форма *хора* (III: 59).

4.3. Pluralia tantum. Съществителните имена *врата*, *кола* и *уста* са pluralia tantum, вж. *отѣ пѣтнитѣ врата* (I: 17), *кѣщци врата* (III: 39), *врата са захлопватѣ* (III: 32), *отвори миризливитѣ си уста* (I: 27), *хорскитѣ уста* (I: 30), *товарни кола* (II: 26), *Колата са исплнятѣ* (I: 66).

4.4. Бройна форма. След числителни бройни имена обикновено се употребява бройна форма на съществителните имена от м.р., които означават предмети, вж. *15 записа* (II: 68), *два дюгеня*

(II: 53, 55). Открити са и отклонения от това правило, вж. 7–8 месеци (II: 64).

4.5. Членуване на съществителните имена от м.р. ед.ч.

Съществителните имена от м.р. ед.ч. се членуват с член *-ът*, *-а* или *-я* (примери вж. тук, т. 2.2.10). Под диалектно влияние се среща и характерният за мизийските говори член *-о*, който е използван общо 9 пъти в ПБ, вж. напр. *На вълко* (I: 42), *зетйо* (I: 50, 51, 54). Съществителни имена от м.р. ед.ч. в 6 случая са членувани с члена *-у*, който се появява в резултат на редукция на *-о*, вж. *и ней трѣба да ѝ са направи хатѣру* (I: 44). Открити са и примери, в които съществителни, членувани с *-ът* (*-а*) или с *-о* се намират в непосредствена близост: *селенинѣтъ – кумо имѣ – впрѣга и повежда биволитѣ* (I: 67); *отговаря дядо хаджи, като поглѣжда еднѣждѣ кума и дваждѣ каниската. – Хаджійко! Ела поеми калеската, и дай на кумо една чашка ракійца* (I: 66).

Съществителни имена, които означават части на тялото, най-често се употребяват нечленувани, вж. *човѣкъ да скрѣпи сѣрце си* (II: 78), *Сѣрце ѝ са кѣсаше* (III: 27). Тази особеност се дължи на влиянието на местния говор (срв. Иванова-Мирчева 1955: 233 и Вачкова 2005: 168).

4.6. Падежни форми на съществителните и прилагателните имена. В езика на ПБ е отразен аналитичният характер на новобългарския книжовен език, затова падежните форми в повестта са съвсем малко на брой. Редовно се използват родително-винителните форми на съществителните собствени имена от м.р., които означават лица. В такава позиция съществителното име може да е определено със съгласувано определение, вж. *щѣхме да помолимѣ страшиного Юпитера* (I: IV), *щѣхме да помолимѣ Еола-бога на вѣтроветѣ, да проводи буйного Акилона* (I: IV), *този кани Пенчя* (I: 27). Тези форми се срещат и в народните говори, и във възрожденската книжнина.

Дателните и творителните форми са голяма рядкост в проучвания текст, вж. *слава богу* (I: 115), *Еленки са жалба нажели* (III: 28), *отрѣдѣний богомѣ день за работа* (I: 96).

4.7. Звателни форми на съществителните имена. В ПБ редовно се използват звателни форми, вж. например *Ное, праотче*

Ное, когото милостивий Богъ избави отъ страшнія потопъ (I: IV); *Мила Българю!* (I: IV); *Ахъ, драга моя майко Българю!* (III: 82); *Вжнь! джрта джадіо и бржнтіо, вжнь!* (I: 123); *Прости ма и ти далечна страно!* (III: 85). Отклоненията от това правило са много редки, напр. *Прощавай и ти родна ми земя...* (III: 85).

4.8. Членуване на прилагателните и на числителните редни имена. Прилагателните и числителните редни имена от м.р. ед.ч. най-често се членуват с члена *-ий*, който е характерен за шуменския говор, вж. *казваше богатий Пенчю* (I: 24 – 25), *Третий вика* (I: 50). В по-редки случаи се употребява членът *-ия*, вж. напр. *съ кривія лжкъ* (I: 50).

4.9. Местоимение. Системата на местоименията в повестта е същата, каквато е и в СБКЕ. Нека да бъде отбелязано, че личните местоимения могат да се употребяват във функцията на показателни, напр. *и азъ то му думамъ* (I: 22), *по него време* (I: 125; II: 36), *Той котелъ е отъ баща ми* (II: 91). Тази употреба се дължи на диалектно влияние и е ограничена в ПБ.

4.10. Сегашно време на глагола. Окончанието за 1 л. мн.ч. сег.вр. на глаголите от I и II спрежение е *-мъ*, вж. *знаемъ* (II: 3), *мислимъ* (II: 3), *да видимъ* (II: 45; III: 4). В спорадични случаи се открива окончанието *-ме*, вж. *или са видиме или не* (III: 4).

4.11. Условно наклонение. В ПБ са открити два вида форми за условно наклонение – народни и книжовни, вж. *биввамъ и убиввамъ* (I: 92), *че какво праввамъ* (III: 26), *би са угадиле* (II: 36). Не се забелязва тенденция към нормализация на конкретен тип форми за условно наклонение.

4.12. Форми за мн.ч. на миналите деятелни причастия. Миналите деятелни причастия образуват формите си за мн.ч. с окончанието *-е*, например *почитале* (I: IV), *прежалиле* (I: IV), *отпуснале* (I: IV), *забравиле* (I: IV), *родиле* (I: V). Тази особеност се дължи на влияние от страна на шуменския говор. Форми за мн.ч., образувани с окончанието *-и*, се срещат много рядко, вж. напр. *за-ревали* (I: 50).

4.13. Деепричастие: Ил. Р. Блъсков използва само източно-българските деепричастия, образувани с наставката *-щиц* (*-щец*); за тези деепричастия вж. Иванчев 1979), вж. *който отъ дуваръ на*

дуваръ подпиратецъ, падаецъ, ставаецъ отива си най-сътнъ въ къщата (I: VII), *горящъ* (III: 41).

4.14. Съкратен инфинитив. Съкратеният инфинитив се употребява след глагола *мога* (вж. *сичко можъ извади* на I: 92; *не може уплете* на III: 19) и при образуване на бъдеще време със спрегнатия глагол *ща*, вж. *не щѣтъ му позволи* (I: 120). Тези форми са „много разпространени в шуменския говор” (Евгениева 1988: 119).

4.15. Наречие. Наречията в ПБ показват следните разлики в сравнение с употребяваните в СБКЕ наречия: **1.** Използват се наречия на *-ома*, означаващи количество, вж. *многوما* (II: 3, 18), *малкома* (II: 13); **2.** Наречието *къде* може да се употреби вместо предлога *към*, вж. *обърна са още единъ пътъ потъналата въ кърви майчина си глава* (III: 40), *хаде кждъ чюшмата* (III: 48), *като са обърна кждъ нея* (III: 58).

4.17. Предлог. Системата на предлозите в ПБ е почти същата, каквато е и в СБКЕ. На диалектно влияние се дължат следните особености: **1.** използване на предлога *у* с пространствено значение, вж. *да влѣзе у вареля* (I: 79), *у гроба ще бжде по-широко* (III: 31); **2.** наличие на удвоени предлози, вж. *други хора го употрѣбаватъ за подкрѣпленіе на здравето си, за въ ползата си* (I: V).

4.17. Частица. Интересна особеност на проучвания текст е различаване на две числа на частицата *хайде*: за ед.ч. се употребява *хади* (I: 21, 24; вж. и *хайди* на I: 25), а за мн.ч. – *хайдети*, вж. *Хайдети брей!* (III: 46).

4.18. Изводи. Въпреки че диалектното влияние върху езика на ПБ е относително силно, Ил. Р. Блъсков се старее да избягва типични диалектни особености (напр. членната форма *-о*, множествената форма *мъжи* и др. под.). Така той утвърждава морфологични особености, които се налагат като книжовни в СБКЕ, напр. по отношение на членуването на думи от м.р. ед.ч. и изоставянето на архаичните падежн форми.

5. Синтактични особености. Синтаксисът на повестта е повлиян както от народните говори, така и от книжовния език. Писателят използва различни по строеж изречения, които спомагат за достигането на разнообразни художествени задачи.

5.1. Обособени части. Важна синтактична особеност на проучвания текст е употребата на обособени части. Тъй като обособе-

ните части почти не се срещат в синтаксиса на народната реч, те представляват доказателство за определено книжовно влияние върху езика на повестта. Ето три примера за употреба на обособени части: *никакъ не би повървалъ, че е този сѣщій Пенчю, хаджи Вѣлковъ синъ* (I: 95); *За тебе ще бѣде по-добръ, далечъ отъ него, да си прекарашъ охолно празницитѣ, като нѣма отъ кого да са све-нишъ* (III: 5); *Пѣтника, гузенъ отъ друга страна, спрѣ са* (III: 46).

5.2. Място на енклитиките в съседство с глагола сказуемо. В ПБ възвратно-местоименната частица *се* и кратките форми на личните местоимения, когато се свързват с отрицателни глаголни форми, обикновено се намират пред отрицателната частица. Този синтактичен модел е по-старинен и е характерен предимно за западните и югоизточните говори. Ето примери: *но ся приструваше, че ги не вижда* (I: 21), *нищо го не спира* (I: 23), *които го не оставиха да шавне* (III: 54).

5.3. Съгласуване по смисъл. Съществителното име *дружина* означава множество от хора, затова се съгласува със сказуемо, които е изразено чрез глаголна форма за мн.ч., вж. *Щомъ са зату-лятъ дружината* (I: 24).

5.4. Изводи. Употребата на обособени части в ПБ свидетелства за влияние от страна на книжовната традиция върху езика на повестта. Словоредът на енклитичните местоименни форми показва желанието на книжовника да разшири диалектната основа на своя език. Мизийските говори са оказали силно влияние върху фонетиката и морфологията на ПБ, а западните говори – върху отделни синтактични особености.

6. Заключение. Разгледаните особености показват, че езикът на ПБ съдейства за утвърждаването на редица фонетични и морфологични норми, присъщи на СБКЕ, например: застъпници [ʼa] и [e] на старобългарската ятова гласна; разноместен ъ в съседство със старите сонанти *л* и *р*; тъмни и палатални глаголни окончания за 1 л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. сег.вр.; ограничаване на дисимилацията и на консонантизацията [и] > [й]; нормализиране на окончанията *-ове* и *-и*, с които се образуват форми за мн.ч. съответно на едносричните и на многосричните съществителни имена от м.р. Езикът на ПБ следва езиково-правописния модел на Шуменската книжовна школа. Така,

чрез своята повест, Ил. Р. Блъсков влияе върху налагането на определени езикови норми, повечето от които са характерни и сега за СБКЕ.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. Иванова-Мирчева 1955, Евгениева 1988, Вачкова 1995, Колева 1995 и Вачкова 2005: 164 – 171.

² Примерите от ПБ са ексцерпирани от изданието, посочено по-долу (вж. «Източници»). При цитирането означавам съответната част от текста с римска цифра, а след двоеточие посочвам страницата. Първата част на ПБ обхваща „Вмѣсто предговоръ” и гл. I – XIX, втората част съдържа гл. XX – XXXVII, а в третата част са включени гл. XXXVIII – XLIX и кратък епиграм. В края на ч. III е поставен списък, озаглавен „Ученолюбивитѣ спомоществатели, които сѣ подписали и предплатили по нѣщо за повѣстѣта „ПЯНЬ БАЩА.” (с. 90 – 95). Списъкът съдържа имената на общо 385 спомоществатели: от Шумен и Шуменско (169 спом.), Разград и Разградско (61 спом.), Варненско (56 спом.), Силистра и Силистренско (36 спом.), Русе и Русенско (35 спом.), Севлиево (10 спом.), Сливен (1 спом.) и Робърт колеж в Цариград (17 спом.). Точният брой на предплатените екземпляри обаче не може да се установи от този списък, защото само при някои имена е посочено количеството на поръчаните книги. Например единственият спомоществател от Сливен е предплатил 20 екземпляра, Т. Икономов и Хр. Дечков от Шумен са поръчали по 1 екземпляр, а други „сѣ подписали и предплатили по нѣщо” (III: 90).

³ През 60-те години Ил. Р. Блъсков следва езиково-правописния модел, кодифициран в «Кратка българска граматика с упражнения» на Д. Войников, която е издадена през 1864 г. (Вачкова 2005: 166). По това време самият Д. Войников си служи с графична система от 36 букви (Вачкова 1979: 173).

⁴ Подобни примери се откриват и в текстовете на Д. Войников (вж. Вачкова 1979: 176).

ИЗТОЧНИЦИ

1. ПЯНЬ БАЩА убиецъ на дѣцата си, повѣстъ чисто-българска изъ народнія ни животь. Раздѣлена въ три книги. Книга Първа. Написалъ *Илия Р. Блжсковъ*. Въ Книгопечатница на Р. И. Блжсковъ. Русчюкъ и Варна, 1879, 128 с.

2. ПЯНЬ БАЩА убиецъ на дѣцата си, повѣстъ чисто-българска изъ народнія ни животь. Раздѣлена въ три книги. Книга втора. Написалъ *Илия Р. Блжсковъ*. Бързотискна Печатница на Р. И. Блжсковъ. Варна, 1879, 103 с.

3. ПЯНЪ БАЩА убиецъ на дъцата си, повѣсть чисто-българска изъ народнія ни животъ. Раздѣлена въ три книги. Книга третя. Написаль *Илия Р. Блъсковъ*. Варна, Печатницата на Р. И. Блъсковъ, 1880, 95 с.

ЛИТЕРАТУРА

Вачкова 1979: Вачкова, К. Езикът на Добри Войников и формирането на новобългарския книжовен език. // *Помагало по история на българския книжовен език (Възрожденски период)*. Съст. В. Попова. София: Наука и изкуство, 173 – 183.

Вачкова 1995: Вачкова, К. Езикът на първата Блъска повест и формирането на нормативен книжовен език. // *Илия Рашков Блъсков. Юбилеен сборник*. Шумен: Хелиос, 85 – 94.

Вачкова 2005: Вачкова, К. *Шуменската школа в историята на новобългарския книжовен език*. Шумен: Изд. на ШУ.

Евгениева 1988: Евгениева, У. Езикът на Илия Блъсков и езиковата практика на Шуменското книжовно средище през третата четвърт на XIX век. // *Език и литература*, № 4, 113 – 122.

Иванова 2010: Иванова, Д. За историята на едно правописно правило в книжовната практика през XIX век. // Боряна Велчева, Диана Иванова. *И от зазоряването тръгва денят... (Изследвания върху приемствеността в разволя на българския книжовен език)*. Пловдив: Изд. на ПУ, 273 – 282.

Иванова-Мирчева 1955: Иванова-Мирчева, Д. Езикът на повестта „Изгубена Станка” от Илия Р. Блъсков. // *Български език*, № 3, 228 – 245.

Иванчев 1979: Иванчев, Св. Опит за изясняване същността на българските деепричастни форми на -щец/-щиц/-щимица. // *Изследвания върху историята и диалектите на българския език (Сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев)*. София: Изд. на БАН, 197 – 199.

Колева 1995: Колева, Кр. Диалектната лексика в повестта на Илия Р. Блъсков „Две сестри”. // *Илия Рашков Блъсков. Юбилеен сборник*. Шумен: Хелиос, 95 – 98.

Милетич 1989: Милетич, Л. *Източнобългарските говори*. Превод от немски – Ана Димова и Александър Александров. София: Изд. на БАН.

Русинов 1985: Русинов, Р. *История на българския правопис*. София: Наука и изкуство.

Evgenieva 1988: Evgenieva, U. Ezikat na Ilija Blaskov i ezikovata praktika na Shumenskoto knizhovno sredishte prez tretata chetvart na XIX vek. // *Ezik i literatura*, № 4, 113 – 122.

Ivanova 2010: Ivanova, D. Za istoriata na edno pravopisno pravilo v knizhovnata praktika prez XIX vek. // Boryana Velcheva, Diana Ivanova. *I ot zazoryavaneto tragva denyat...* (*Izsledvania varhu priemstvenostta v razvoia na balgarskia knizhoven ezik*). Plovdiv: Izd. na Plovdivskia universitet, 273–282.

Ivanova-Mircheva 1955: Ivanova-Mircheva, D. Ezikat na povestta “Izgubena Stanka” ot Ilia R. Blaskov. // *Balgarski ezik*, № 3, 228 – 245.

Ivanchev 1979: Ivanchev, Sv. Opit za izyasnyavane sashtnostta na balgarskite deeprichastni formi na -shtets/-shtits/-shtimitsa. // *Izsledvania varhu istoriata i dialektite na balgarskia ezik*. (*Sbornik v pamet na chl.-kor. Kiril Mirchev*). Sofia: Izd. na BAN, 197–199.

Koleva 1995: Koleva, Kr. Dialektnata leksika v povestta na Ilia R. Blaskov “Dve sestri”. // *Ilia Rashkov Blaskov. Yubileen sbornik*. Shumen: Helios, 95–98.

Miletich 1989: Miletich, L. *Iztochnobalgarskite govori*. Prevod ot nemski – Ana Dimova i Aleksandar Aleksandrov. Sofia: Izd. na BAN.

Rusinov 1985: Rusinov, R. *Istoria na balgarskia pravopis*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Vachkova 1979: Vachkova, K. Ezikat na Dobri Voynikov i formiraneto na novobalgarskia knizhoven ezik. // *Pomagalo po istoria na balgarskia knizhoven ezik (Vazrozhdenski period)*. Sast. V. Popova. Sofia: Nauka i izkustvo, 173–183.

Vachkova 1995: Vachkova, K. Ezikat na parvata Blaskova povest i formiraneto na normativen knizhoven ezik. // *Ilia Rashkov Blaskov. Yubileen sbornik*. Shumen: Helios, 85 – 94.

Vachkova 2005: Vachkova, K. *Shumenskata shkola v istoriata na novobalgarskia knizhoven ezik*. Shumen: Izd. na Shumenskia universitet.